

Turkije-Turks

Leer- en werkboek

Deel III



Tonyukuk Ersoy
Petra van Dongen

Auteurs: Tonyukuk Ersoy en Petra van Dongen
Copyright foto's: Petra van Dongen
Foto voorblad: Tekening van Levent Kale
Foto achterblad: Vissers bij Bandırma, foto van Volkan İnceel
Illustraties: Pixabay
Druk: Pumbo.nl
Website: www.turkijeturks.com

Ondanks alle zorg die besteed is aan de samenstelling van de tekst kunnen de auteurs geen aansprakelijkheid aanvaarden voor eventuele schade die zou kunnen voortvloeien uit enige fout die in deze uitgave zou kunnen voorkomen.

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen, of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de auteurs.

Eerste druk
juni 2023

ISBN/EAN 978-94-6481-219-0
NUR 630

Voorwoord

Samen met de voorgaande twee delen van deze cursusreeks proberen wij inzicht te verschaffen in de structuur van de Turkse taal. De grammatica van het Turks is complex, maar wel zeer gestructureerd. Als je één werkwoord in het Turks kunt vervoegen, kun je eigenlijk alle werkwoorden vervoegen.

Omdat er nauwelijks overeenkomsten zijn met de Indo-Europese talen kost het leren van de Turkse taal nogal wat inspanning. Het vergroten van de woordenschat kost tijd omdat -behoudens een aantal leenwoorden uit het Frans- geen enkel Turks woord ‘bekend’ klinkt. En alle regels van de Turkse grammatica moeten geleerd worden. Juist daarom hebben wij ervoor gekozen om in de verschillende delen een niet al te grote hoeveelheid grammatica te behandelen, maar een goede uitleg te geven en voldoende oefeningen.

In dit deel gaan we verder met zinsconstructies en worden onder andere de deelwoorden behandeld. Voor de spellingsregels zijn wij uitgegaan van de regels die vermeld worden bij TDK (*Türk Dil Kurumu* - Genootschap Turkse Taal).

Onze cursisten hebben de afgelopen jaren gewerkt met de diverse (concept)versies. Wij zijn allen dankbaar voor hun kritische noten, op- en aanmerkingen, en vragen om nadere uitleg. Dankzij al deze bijdragen konden wij ons materiaal verbeteren.

Voor degenen die de Turkse taal reeds beheersen maar zich (verder) willen verdiepen in de Turkse grammatica, en dan met name in het gebruik van deelwoorden, kan dit boek evenals de voorgaande delen van de reeks dienen als naslagwerk.

De auteurs

Inhoudsopgave

Inleiding	7
Les 1: Bijwoordelijke bepalingen	8
Bijwoordelijke bepalingen van plaats en richting	10
Bijwoordelijke bepalingen van tijd	12
Het woordje <i>bir</i>	17
Les 2: Andere vormen van bijwoordelijke bepalingen	22
Klanknabootsing	27
Les 3: Het achtervoegsel $-(y)İp$	28
Taaleconomisch denken	33
Les 4: Het werkwoordelijk achtervoegsel $-mİş$	35
De vragende vorm van $-mİş$	40
De ontkennende vorm van $-mİş$	40
De ontkennende vragende vorm van $-mİş$	40
Felicities in het Turks	43
Les 5: Het naamwoordelijk achtervoegsel $-(y)mİş$	45
De vragende vorm van $-(y)mİş$	48
De ontkennende vorm van $-(y)mİş$	49
De ontkennende vragende vorm van $-(y)mİş$	49
De combinatie $-(y)mİş + -(y)Dİ$	51
Gelijksoortige woorden: <i>Demek</i> en <i>Söylemek</i>	54
<i>Diye</i> en <i>Demiş</i>	56
Les 6: Combinaties met het werkwoordelijke $-mİş$	57
De vragende combinatievormen met $-mİş$	62
De ontkennende combinatievormen met $-mİş$	64
De ontkennende vragende combinatievormen met $-mİş$	65
Les 7: De combinatie $-mİş + -Dİ$	69
De vragende vorm $-mİş + mİyDİ$	70
De ontkennende vorm $-mİş + mİyDİ$	71
De ontkennende vragende vorm $-mİş + mİyDİ$	72
<i>Bariş Manço</i>	77
Les 8: Het werkwoordelijk naamwoord $-mE$	78
De ontkennende vorm van het werkwoordelijk naamwoord $-mE$	82
Het achtervoegsel $-mEdEn$	86
<i>Nazar boncuğu</i>	88
Les 9: Het werkwoordelijk naamwoord $-mE$ in combinatie met <i>gerek/lazım</i> en $-(y)Ebil$..	89
<i>Gerekmek / gerek</i> en <i>lazım</i>	90
<i>Gerekmek</i> als werkwoordelijk naamwoord	95
$-mE$ in combinatie met <i>gerek</i> en <i>lazım</i>	97
$-mE$ in combinatie met $-(y)Ebil$	99
Andere combinaties met $-mE$	100

Les 10: Noodzakelijkheid: de vorm <i>-mEll</i>	110
Combinatievormen van <i>-mEll</i>	113
<i>Zor</i>	118
Les 11: De voorwaardelijke wijs <i>-sE</i>	119
Samengestelde zinnen.....	125
Combinaties van <i>-sE</i> met andere woorden.....	128
Les 12: Combinaties van <i>-sE</i> met tijdsvormen	131
Andere combinaties van tijden met <i>-sE</i>	136
De Tulp	145
Les 13: De bijwoordelijke bepaling <i>-CE</i>	146
Andere betekenissen van <i>-CE</i>	148
Gelijksoortige woorden: <i>Tüm/Bütün</i>	152
Gelijksoortige woorden: <i>Görünmek/Gözükmek</i>	152
Les 14: De passieve werkwoordsvormen	153
De ontkenning van de passieve werkwoordsvormen	154
Combinaties van de passieve werkwoordsvormen.....	156
Les 15: Het deelwoord <i>-(y)En</i>	159
<i>-(y)En</i> met naamvallen.....	163
<i>-(y)En</i> met <i>var</i> en <i>yok</i>	164
Les 16: Combinaties met <i>-(y)En</i>	168
Bijzinnen met een tijdsvorm.....	170
Andere combinaties met <i>-(y)En</i>	172
Les 17: Het deelwoord <i>-DİK</i>	174
<i>-DİK</i> met naamvallen.....	176
<i>-DİK</i> met andere combinaties	186
De bevroren vorm van het deelwoord <i>-DİK</i>	196
<i>-DİKçe</i>	197
Istanbul, de stad der wonderen	201
Les 18: Het deelwoord <i>-(y)EcEK</i>	202
<i>-(y)EcEK</i> met naamvallen.....	207
Andere combinaties met <i>-(y)EcEK</i>	211
Les 19: <i>-(y)EcEK</i> met de derde naamval <i>-(y)E</i>	221
Combinaties met <i>-(y)EcEK</i> + <i>-(y)E</i>	224
De achterzetsels <i>Üzere</i> en <i>İçin</i>	227
De achterzetsels <i>Yan</i> , <i>Yaka</i> en <i>Taraf</i>	230
Les 20: Het achtervoegsel <i>-DİR</i>	233
Werkwoordelijke gezegdes + <i>-DİR</i>	234
Naamwoordelijke gezegdes + <i>-DİR</i>	236
<i>-mEll</i> + <i>-DİR</i>	241
<i>-mİş olmak</i>	244
Herhalingsoefeningen.....	249
Vertalingen lees oefeningen	274
Antwoorden oefeningen	280

Antwoorden herhalingsoefeningen	296
Overzicht van behandelde tijden van het werkwoord en de achtervoegsels	302
Werkwoordvervoegingen in schema	308
Woordenlijst Turks-Nederlands	326
Woordenlijst Nederlands-Turks	337
Register.....	348
Geraadpleegde literatuur	351
Geraadpleegde internetsites.....	352

Bijwoordelijke bepalingen van plaats en richting

Hiermee wordt aangegeven waar of in welke richting de handeling plaatsvindt. Het is het antwoord op de vraag ‘waar’ of ‘waarheen’:

<i>alt</i>	onder(kant)	<i>üst</i>	boven(kant)
<i>arka</i>	achter(kant)	<i>ön</i>	voor(kant)
<i>aşağı</i>	(naar) beneden	<i>yukarı</i>	(naar) boven
<i>beri</i>	(naar) deze kant	<i>öte</i>	verder, verderop
<i>geri</i>	(naar) achteren, terug	<i>ileri</i>	(naar) voren
<i>içeri</i>	(naar) binnen	<i>dışarı</i>	(naar) buiten
<i>sağ</i>	rechts	<i>sol</i>	links

We zien dat meerdere woorden hierboven het achtervoegsel **–Erİ** hebben. Dit achtervoegsel drukt ‘ruimte’ uit. Voorbeelden:

iç = binnenkant, binnen
dış = buitenkant, buiten

içeri = binnenruimte, binnen
dışarı = buitenruimte, buiten

Şunu kutunun içine koy.
Sınıfın içerisi karanlıktı.

Leg dit in (de binnenkant van) de doos.
Het was donker in de klas.
(Lett. De binnenkant van de klas was donker.)
Hij heeft de buitenkant van zijn huis bruin geverfd.
De kinderen spelen buiten.

Evinin dışını kahverengiye boyadı.
Çocuklar dışarıda oynuyor.

Het achtervoegsel **–Erİ** geeft ook richting aan, maar dit moet niet verward worden met het achtervoegsel van de derde naamval **–(y)E**.

Achter het achtervoegsels **–Erİ** kan het achtervoegsel van de derde naamval worden geplaatst. Ook al lijkt het dat het gaat om een dubbel achtervoegsel met richting als betekenis, het is grammaticaal niet fout. Bij gebruik van deze beide achtervoegsels verandert er niets aan de betekenis, deze blijft hetzelfde:

Ses çıkarmadan içeri girdi.
Ses çıkarmadan içeriye girdi.

Zonder geluid te maken kwam ze naar binnen.
Idem.

Uçağı görmek için yukarı baktık.
Uçağı görmek için yukarıya baktık.

We keken naar boven om het vliegtuig te zien.
Idem.

Omdat beide achtervoegsels een richting aangeven wordt **–(y)E** ook wel weggelaten. Het verschil in gebruik tussen de vormen **–Erİ** en **–(y)E** is dat **–(y)E** een naamval is. We weten dat we in een woord niet twee naamvallen achter elkaar kunnen gebruiken. Het achtervoegsel **–Erİ** is echter geen naamval. Vandaar dat er wel naamvalsachtervoegsels achter kunnen komen, van alle naamvallen. Zie enkele voorbeelden hieronder:

dışarının van buiten
geriyi achter
aşağıda (op de plaats) beneden

içeriye naar binnen
ileride verderop
yukarıdan vanuit boven

De woorden *alt*, *üst* en *orta* komen vaak voor in een naamwoordgroep van bezit:

Kedi yatağın altından çıktı.
Tabakları masanın üstüne koy.
Yolun ortasında durma.

De kat kwam onder het bed vandaan.
Leg de borden op (de bovenkant van de) tafel.
Sta niet (stil) op het midden van de weg.

De vragende vorm van *-mîş*

De vragende vorm samen met de persoonsuitgangen ziet er als volgt uit:

stam + *-mîş* *mî* + persoonsuitgang⁴⁴

<i>Anlamış mıyım?</i>	Zou ik hebben begrepen? ⁴⁵
<i>Çalışmış mısın?</i>	Zou jij hebben gewerkt?
<i>Beklemiş mi?</i>	Zou hij/zij hebben gewacht?
<i>Sormuş muyuz?</i>	Zouden wij hebben gevraagd?
<i>Oturmuş musunuz?</i>	Zouden jullie hebben gezeten?
<i>Söylemiş misiniz?</i>	Zou u gezegd hebben?
<i>Götürmüşler mi?</i>	Zouden zij gebracht hebben?

De ontkennende vorm van *-mîş*

De ontkennende vorm gaat op dezelfde manier als de andere werkwoordsvormen. Eerst wordt achter de stam *-mE* geplaatst en vervolgens *-mîş*. De volgorde is als volgt:

stam + *-mE* + *-mîş* + persoonsuitgang

<i>Ödememişim.</i>	Ik schijn niet te hebben betaald.
<i>Ödememişsin.</i>	Jij schijnt niet te hebben betaald.
<i>Ödememiş.</i>	Hij/zij schijnt niet te hebben betaald.
<i>Ödememişiz.</i>	Wij schijnen niet te hebben betaald.
<i>Ödememişsiniz.</i>	Jullie schijnen / u schijnt niet te hebben betaald.
<i>Ödememişler.</i>	Zij schijnen niet te hebben betaald.

Voorbeelden:

<i>Kışın İstanbul'a gitmemişsin.</i>	Jij bent (kennelijk) in de winter niet naar Istanbul gegaan.
<i>Erdoğan Sevgi'yle tanışmamış.</i>	Erdoğan schijnt niet met Sevgi te hebben kennisgemaakt.
<i>O yarışmaya katılmamışsınız.</i>	U hebt niet deelgenomen aan die wedstrijd (zegt men).
<i>Sizi yanlış anlamamışlar.</i>	Zij hebben u (blijkbaar) niet verkeerd begrepen.

De ontkennende vragende vorm van *-mîş*

De volgorde ziet er als volgt uit:

stam + *-mE* + *-mîş* *mî* + persoonsuitgang

<i>Anlamamış mıyım?</i>	Zou ik niet hebben begrepen?
<i>Çalışmamış mısın?</i>	Zou jij niet hebben gewerkt?
<i>Beklememiş mi?</i>	Zou hij/zij niet hebben gewacht?
<i>Sormamış mıyız?</i>	Zouden wij niet hebben gevraagd?
<i>Oturmamış mısınız?</i>	Zouden jullie niet hebben gezeten?
<i>Söylememiş misiniz?</i>	Zou u niet hebben gezegd?
<i>Götürmemişler mi?</i>	Zouden zij niet gebracht hebben?

⁴⁴ Bij de 3e persoon meervoud wordt de persoonsuitgang niet achter *mî* gezet maar achter *-mîş*. Dit geldt ook voor de ontkennende vragende vorm.

⁴⁵ In de betekenis van: 'Zeggen ze dat ik heb begrepen?'.

– **–mE + –(y)E met werkwoord**

We kunnen achter het werkwoordelijke naamwoord –mE ook de derde naamval –(y)E plaatsen, met daarachter een (persoonsvorm van een) werkwoord. De vertaling naar het Nederlands is ‘(om) te...’. Zie de voorbeelden hieronder.

Beni almaya kaçta geleceksin?

Hoe laat kom je me ophalen? (Lett. Hoe laat ga je komen om me op te halen?)

Onu da görmeye gidecek misin?

Ga je haar ook bezoeken? (Lett. Ga je ook om haar te zien?)

*Ne yapmaya çalışıyorsun?*⁸²

Wat probeer je te doen?

De ontkennde vorm van het werkwoordelijk naamwoord –mE

Voor de ontkennde vorm maken we altijd eerst het werkwoord ontkennd door –mE achter de stam te plaatsen. We hebben dan een zg. verlengde stam. Ook van deze stam kunnen we een werkwoordelijk naamwoord maken met –mE.

De volgorde is als volgt (de onderstreepte delen vormen de ontkenning):

stam + ontkenning –mE + werkwoordelijke naamwoord –mE

Uiteraard kunnen achter het werkwoordelijk naamwoord naamvals- of bezitsachtervoegsels worden geplaatst, afhankelijk van de functie in de zin.

Laten we kijken naar de ontleding van een aantal zinnen.

Ona öyle yapmamayı öğretiliyoruz.

1. Bij het ontleden begin je bij het gezegde. Dit staat (bijna) altijd aan het eind van de zin:

öğretiliyoruz → wij leren

2. Het onderwerp staat (bijna) altijd vooraan in de zin, maar in dit geval gaat het om een persoonlijk voornaamwoord (*biz*) en dat mag weggelaten worden. Aan de uitgang –uz zien we al dat het onderwerp *biz* moet zijn. Vervolgens kijken we naar andere zinsdelen.

3. Een bepaald lijdend voorwerp eindigt op –(y)İ en in de zin staat *yapmamayı*. Omdat dit een werkwoordelijk naamwoord is moeten we kijken of er woorden voor staan die met de handeling van het werkwoord te maken hebben en in dit geval is dat *öyle*:

öyle yapmamayı → het niet zo doen

4. Een volgend zinsdeel dat kan voorkomen is een zinsdeel met een naamval. We zien hier een woord met een derde naamval:

ona → aan hem/haar

Er komen geen andere zinsdelen voor. De letterlijke vertaling van de zin wordt dan:

Wij leren het niet zo doen aan hem/haar. → We leren hem/haar om het zo niet te doen.

⁸² De combinatie –mE + –(y)E *çalışmak* betekent ‘proberen om te’.

Combinaties van **–sE** met andere woorden

Het gebruik van de voorwaardelijke wijs heeft in combinatie met andere woorden vaak een specifieke betekenis. Hieronder worden hiervan voorbeelden gegeven.¹¹²

1. **–sE dE**

Wanneer **–sE** in een bijzin gevolgd wordt door **dE** (ook) en er geen tijdsvorm is gebruikt, krijgt het de betekenis van ‘ook al’, ‘zelfs als’. Overigens kan **dE** kan ook voor **–sE** komen.

<i>Bağırsam da geri gelme.</i>	Ook al schreeuw ik, kom niet terug.
<i>Geri gelse de onunla konuşmayacağım.</i>	Ook al komt hij terug, ik zal niet met hem praten.
<i>Gitmesek de olur.</i>	Ook al gaan we niet, het is goed zo. (We hoeven niet per se te gaan.)
<i>İki saat önce de çıksak yetişemeyeceğiz.</i>	Zelfs als we twee uur eerder vertrekken, gaan we het niet redden.
<i>Zili de çalsalar kapıyı açma.</i>	Zelfs als ze aanbellen, open de deur niet.

N.B. Wanneer in een samengestelde zin het eerste werkwoord met **–sE** wordt gebruikt als onvervulde of onvervulbare voorwaarde of wens en wordt gevolgd door **dE**, kan de zin met het tweede werkwoord met **–sE** vertaald worden met ‘zodat’ (als oorzaak en gevolg). Het gaat er hier dus om dat twee keer een werkwoord met **–sE** is gebruikt.

<i>Gelse de yemeğe başlasak.</i>	Kwam hij maar en konden we maar beginnen met eten (zodat we kunnen beginnen met eten).
<i>Bugünkü iş bitse de dinlensek.</i>	Was het werk van vandaag maar af en konden we maar uitrusten (zodat we kunnen uitrusten).
<i>Diplomamı alsam da şu okuldan kurtulsam.</i>	Haalde ik mijn diploma maar en was ik maar van deze school af. (Ik wil zo snel mogelijk mijn diploma halen zodat ik van deze school af ben.)

2. **–sE (bile)**

Deze combinatie levert dezelfde betekenis ‘ook al’, ‘zelfs als’ op als bij **–sE dE**:

<i>Sana cebimdeki paramın yarısını versem (bile) ‘Niçin hepsini vermedin?’ dersin.</i>	Zelfs als ik jou de helft van het geld dat ik in mijn zak heb geef, (dan nog) zou je zeggen “Waarom heb je niet alles gegeven?”
<i>Sürem dolduysa bile, biraz daha kalabilir miyim?</i>	Zelfs als mijn tijd op is, kan ik nog wat langer blijven?

3. **–(y)İp –sE dE**

De betekenis van deze combinatie is ‘ook al’, net zoals bij **–sE dE**. Het verschil is dat we nu twee werkwoorden hebben die elkaar opvolgen.

<i>Arayıp nasıl olduğumu sormasa da kızmam.</i>	Ook al belt hij me niet op om te vragen (en vraagt) hoe het met me gaat, ik zal niet boos op hem worden.
<i>Çayını bitirir bitirmez kalkıp gitse de kendisi bilir.</i>	Ook al staat hij op en gaat hij weg zodra hij zijn thee op heeft, dat moet hij zelf weten.

¹¹² Zie ook de voorbeelden bij *bir* in les 1.

Bijzinnen met een tijdsvorm

In de vorige les hebben we gezien dat we van twee hoofdzinnen een nieuwe zin kunnen maken waarbij de eerste zin door gebruik van het deelwoord *-(y)En* een zinsdeel wordt van de nieuwe zin.

Kız kitap okuyor. Yatağında yatıyor. Kitap okuyan kız yatağında yatıyor.

Het gaat hier om twee zinnen in de tegenwoordige tijd en een nieuwe zin die ook in de tegenwoordige tijd staat. Dit kun je ook doen met zinnen in de overige tijden.

Adam çok içki içer. Her gün geç kalkar. (brede tijd)

Çok içki içen adam her gün geç kalkar.

De man die veel alcohol drinkt staat elke dag laat op.

Teyzem dün Türkiye'den geldi. Teyzemi çok özledim. (verleden tijd)

Dün Türkiye'den gelen teyzemi çok özledim.

Mijn tante die gisteren uit Turkije kwam heb ik erg gemist.

Omdat *-(y)En* een handeling die gaande is uitdrukt, wordt het gebruik van dit deelwoord in een andere tijd problematisch (behalve in de verleden tijd, zie hierboven). Daarom wordt in de volgende situaties (ook) gebruik gemaakt van *olan*¹⁴⁶:

Yarın bize konuklar gelecek. Onlar evimizde kalacak. (toekomstige tijd)

Yarın bize gelecek olan konuklar evimizde kalacak.

De gasten die morgen bij ons komen (lett. die komend zijnde), zullen in ons huis verblijven.

Kadın geçen hafta kaza yapmış. Hâlâ hastanedeymiş. (-mİş)

Geçen hafta kaza yapmış olan kadın hâlâ hastanedeymiş.

De vrouw die vorige week een ongeluk schijnt te hebben gehad, schijnt nog in het ziekenhuis te zijn.

Dayım geçen ay dağlara gitmişti. Orada bir dağ evinde kalmıştı. (-mİş + -Dİ)

Geçen ay dağlara gitmiş olan dayım orada bir dağ evinde kalmıştı.

Mijn oom die vorige maand naar de bergen was gegaan, verbleef daar in een berghut.



Oefening 71: Vertaal de onderstaande zinnen naar het Nederlands

1. Penaltıyı kurtaramayan kaleciyi kovdular.
2. Karşıdaki adaya yüzebilene beş bin lira ödül vereceğiz.
3. Kapıyı açamayan hırsız en sonunda kaçtı.
4. İyi İngilizce konuşamayanların yeniden sınava girmesi gerek.

¹⁴⁶ *-mİş olmak* wordt behandeld in les 20.

–*DİK* met andere combinaties

Dan zijn er nog combinaties van –*DİK* met achterzetsels en een aantal andere woorden. Hieronder staan ze in alfabetische volgorde weergegeven. Bij al deze combinaties geldt dat –*DİK* het bezitsachtervoegsel krijgt van de persoon die de handeling uitvoert.

☞ N.B. Waar de onderstaande combinaties de mogelijkheidsvorm –(y)*Ebil* kunnen krijgen, hebben we daar een voorbeeldzin van gegeven. En anders betekent het dat die combinatie niet met –(y)*Ebil* kan gaan.

– *DİK derece/düzey/nokta/ölçü*

De woorden *derece* (graad), *düzey* (niveau), *nokta* (punt) en *ölçü* (maat) betekenen alle vier ongeveer hetzelfde, maar dat wil niet zeggen dat men willekeurig een van deze kan kiezen. Het gebruik is vaak afhankelijk van de context.

Deze combinatie kan in alle naamvallen voorkomen; de naamval komt achter *derece/düzey/nokta/ölçü*, zie de voorbeeldzinnen.

Aldığım sonuç, almayı umduğum düzeyin çok altındaydı.

Het resultaat dat ik verwachtte, was ver onder het niveau dat ik hoopte te behalen.

(tweede naamval)

Hocalarımızın belirledikleri ölçüyü yakalamak için yaklaşık iki yıl daha çalışmamız gerek.

Om de maat te bereiken die onze leraren hebben aangegeven, moet we nog ongeveer twee jaar werken.

(vierde naamval)

Buraya baktığı noktanın uzaklığından ötürü bizi iyi göremez.

Vanwege de verte van het punt vanwaar hij hiernaartoe kijkt, kan hij ons niet goed zien.

(zesde naamval)

De combinatie met de derde naamval betekent ‘tot in de mate/gradatie/hoogte van’, ‘tot het niveau van’:

Biraz daha çok çalışırsan hocanın senden beklediği düzeye ulaşacaksın.

Indien je nog wat harder werkt, ga je het niveau bereiken dat jouw leraar van jou verlangt.

İnsanın ulaşmak istediği noktaya varması için önce inanması gerekir.

Als een mens het punt wil bereiken waar hij wil komen, moet hij er eerst in geloven.

Met de vijfde naamval betekent de combinatie ‘in de mate van’ en dit geldt voor alle aangegeven woorden:

Vücudumun bana güç verdiği derecede yürüyebildim.

Ik heb kunnen lopen in de mate van de kracht die mijn lichaam mij gaf.

Bu aygıtla çayını istediğin ölçüde kaynatabilirsin.

Met dit apparaat kun je thee laten koken in de mate die je wilt.

Combinatie met –(y)*Ebil*:

Bütün bu uğraşlar, gelişmiş devletlerin bulundukları düzeye gelebilmek için.

Al deze inspanningen zijn om te komen tot het niveau waar de ontwikkelde landen zich bevinden.

Doğa yürüyüşçülerin vardığı noktada çam ağacından başka ağaç türü yoktu.

Op het de hoogte waar de natuurwandelaars waren aangekomen, waren er geen andere bomen dan dennenbomen.

5. Ken je iemand om op mijn kind te passen?
6. We zoeken naar iemand om in de avonden te werken.
7. Er is geen geschikte acteur om in deze film te spelen.

–(y)EcEK met naamvallen

De plaats van het zinsdeel met het deelwoord –(y)EcEK is afhankelijk van het zinsdeel waarin het staat (bepaald of onbepaald lijdend voorwerp, bijwoordelijke bepaling enz.).

Afhankelijk van het gebruik (bijvoeglijk of zelfstandig) en het zinsdeel waarin het voorkomt, kunnen achter het deelwoord –(y)EcEK naamvallen komen. Het deelwoord *götürmeyeceklerinizi* is als volgt opgebouwd:

<i>götür</i>	stam
<i>–mE</i>	ontkenning
<i>–yecek</i>	achtervoegsel toekomend deelwoord
<i>–ler</i>	meervoud
<i>–iniz</i>	bezitsachtervoegsel 2e persoon meervoud
<i>–i</i>	vierde naamval

Hieronder volgen voorbeelden met de naamvallen. Het deelwoord –(y)EcEK gaat ook samen met woorden en achterzetsels die met een vaste naamval gaan.

- ☞ Merk op dat hierbij tussen het bezitsachtervoegsel van de 3e persoon enkel- of meervoud –(s)İ(n)/–lErİ(n) en de naamval de verbindingsletter –n– wordt gebruikt.
- ☞ N.B. Waar de onderstaande combinaties de mogelijksvorm –(y)Ebil kunnen krijgen, hebben we daar een voorbeeldzin van gegeven.

1. Eerste naamval: het onderwerp in een werkwoordelijke zin of in een naamwoordelijke zin met *olmak* of de ontkenning *değil*.

Hangi gün geleceği andaçta yazıyor.

Op welke dag hij gaat komen staat in de agenda.

Aşağıya kaç dakika sonra ineceğin belli değildi.

Het was niet bekend over hoeveel minuten je naar beneden zou komen.

(Lett. Het over hoeveel minuten naar beneden komen van jou was niet bekend.)

Combinatie met –(y)Ebil:

Her toplayabileceğiniz işimize yarar.

Alles wat jullie kunnen verzamelen zal nuttig zijn voor ons.

Sözünde duramayacağı ortadaydı.

Het was duidelijk dat hij zich niet aan z'n woord zou kunnen houden.

Het deelwoord –(y)EcEK kan (met de erbij horende onderdelen) ook als onderwerpsbijzin voorkomen in een werkwoordelijke zin waarin het gezegde wordt gevormd door een passief werkwoord.

–mElİ + –Dİr

In les 10 is uitgelegd dat –mElİ van een werkwoordstam een naamwoord maakt. Met de combinatie –mElİ + –Dİr geeft de spreker aan wat volgens hem of haar eigenlijk gedaan moet worden. Ongeveer dezelfde betekenis kan worden weergegeven met *gerek* en *lazım* (zie les 9). Deze vormen komen echter in de praktijk zelden voor met –Dİr. Ook hier geldt dat bij de 3e persoon meervoud de persoonsuitgang zowel voor als achter –Dİr kan komen:

<i>Gitmeliyimdir.</i>	Ik moet (eigenlijk) gaan.
<i>Gitmelisindir.</i>	Jij moet gaan.
<i>Gitmelidir.</i>	Hij/zij moet gaan.
<i>Gitmeliyizdir.</i>	Wij moeten gaan.
<i>Gitmelisinizdir.</i>	Jullie moeten / u moet gaan.
<i>Gitmelilerdir/Gitmelidirler.</i>	Zij moeten gaan.

De ontkennende vorm van –mElİ gaat niet met *değil* maar met –mE. Deze vorm is te vertalen met ‘zou(den) eigenlijk niet moeten’:

<i>Yalan söylememeliyimdir.</i>	Ik zou (eigenlijk) niet moeten liegen.
<i>Yalan söylememelisinidir.</i>	Jij zou niet moeten liegen.
<i>Yalan söylememelidir.</i>	Hij/zij zou niet moeten liegen.
<i>Yalan söylememeliyizdir.</i>	Wij zouden niet moeten liegen.
<i>Yalan söylememelisinizdir.</i>	Jullie zouden / u zou niet moeten liegen.
<i>Yalan söylememelidirler. /</i>	Zij zouden niet moeten liegen.
<i>Yalan söylememelilerdir.</i>	

Çocuk kendiliğinden vermiyorsa oğlun öğretmenine söylemelidir.

Als het kind het uit zichzelf niet geeft, zou jouw zoon het aan zijn leraar moeten vertellen.

Hâlâ anlamadıysa öğretmenine bir daha sormalıdır.

Als hij het nog steeds niet heeft begrepen, zou hij het nogmaals aan zijn docent moeten vragen.

- Met passieve werkwoorden ziet de combinatie –mElİ + –Dİr er als volgt uit:

<i>gidilmelidir</i>	er moet gegaan worden
<i>gidilmemelidir</i>	er moet niet gegaan worden
<i>gidilebilmelidir</i>	er moet gegaan kunnen worden
<i>gidilememelidir</i>	er moet niet gegaan kunnen worden

Overigens kan deze vorm niet voorkomen met *için* en de zesde naamval.

Küçük dükkânlar da geç saatlere dek açık kalabilmelidir.

Ook de kleine winkels zouden tot in de late uren geopend mogen blijven.

Soğuk iklimle alışkın köpekleri sıcak ülkelere getirenler cezalandırılmalıdır.

Degenen die de honden die gewend zijn aan koude klimaten brengen naar warmere landen, zouden gestraft moeten worden.

Ten slotte wordt –Dİr gebruikt bij het aangeven van een bepaalde tijdsduur (iets wat een bepaalde tijd gaande is). In dit geval komt –Dİr niet achter het gezegde maar **achter de tijdsbepaling**:

Overzicht van behandelde tijden van het werkwoord en de achtervoegsels

In dit deel zijn weer verschillende achtervoegsels van tijd en modaliteit behandeld. Deze worden hieronder nogmaals in het kort uitgelegd en in schema weergegeven.

Bij combinatievormen wordt altijd het type persoonsuitgangen gebruikt dat bij het laatste achtervoegsel behoort. De hieronder genoemde combinatievormen gelden voor bevestigende, ontkennende, vragende en ontkennende vragende vormen van werkwoorden, ook van werkwoorden met een stamuitbreiding zoals met *-(y)Ebil* en passieve werkwoorden.

1. Het achtervoegsel *-(y)İp*

Wanneer we in het Turks twee zinnen willen samenvoegen in één zin, dan kunnen we de tijdsvorm van het eerste werkwoord + *ve* ook vervangen met het achtervoegsel *-(y)İp* en hierachter de andere zin plaatsen. Met de vorm *-(y)İp* wordt namelijk een handeling uitgedrukt die meteen voorafgaat aan de handeling die erop volgt. Het zijn twee werkwoorden die veelal achtereenvolgend worden gebruikt. Dit is echter geen vaste regel. Er kunnen tussen het werkwoord met *-(y)İp* en het tweede werkwoord ook andere bepalingen staan.

De vorm *-(y)İp* kan voorkomen in zinnen met gezegdes in alle tijden. In de praktijk zien we dat het gebruik ervan vaker voorkomt met gezegdes in de verleden tijd. Het is aan de vorm van het gezegde in de zin te zien om welke tijdsvorm het gaat. Van de vorm *-(y)İp* zelf kan dit niet worden afgeleid.

Üstümü giyip parka gittim.

Ik heb mijn kleren aangetrokken en ben naar het park gegaan.

Üstümü giyip parka gideceğim.

Ik ga mijn kleren aantrekken en ga naar het park.

2. Het werkwoordelijk achtervoegsel *-mİş*

De modaliteit die dit achtervoegsel uitdrukt, komt in het Nederlands als zodanig niet voor. In het Nederlands is het niet gebruikelijk om aan te geven hoe een spreker aan zijn informatie komt.

Daarom wordt bij de vertaling naar het Nederlands datgene wat met de vorm wordt uitgedrukt, omschreven. Dit achtervoegsel wordt gebruikt in de volgende situaties: van horen zeggen, constatering achteraf, verhalen en sprookjes, roddel, en compliment of benadrukking/bevestiging van een handeling of gebeurtenis.

Het achtervoegsel *-mİş* kan direct achter de stam worden geplaatst, dus zonder een achtervoegsel van tijd. Voor de vertaling van de werkwoordsvorm gebruiken we dan de voltooid tegenwoordige tijd of de onvoltooid verleden tijd. Daarbij gebruiken we ‘schijnen’ of ‘volgens zeggen’, maar dat hoeft niet.

Anahtarını evde unutmuş.

Hij schijnt zijn sleutel thuis vergeten te zijn.

3. Combinatievormen van *-mİş*

- De samenstelling van *-İyor* met *-mİş* duidt op een handeling die plaatsvindt in de tegenwoordige tijd.
- De betekenis van de combinatie *-(y)EcEK* met *-mİş* is feitelijk hetzelfde als de vorm *-(y)EcEK*. Het verschil is dat in de betekenis ‘het schijnt / volgens zeggen’ erbij komt.
- Bij de combinatie van de brede tijd *-(E/İ)r* met *-mİş* gaat het om algemene handelingen die men beweert.
- Met het dubbel gebruik *-mİş -mİş* wordt uitgedrukt dat iemand via anderen iets van een derde partij heeft vernomen. Deze vorm komt echter niet vaak voor.
- De vorm *-mİş* met *-Dİ* krijgt de betekenis van de verledentijdsvormen van ‘hebben’ of ‘zijn’. Het gaat dus om de voltooid verleden tijd. Maar let op: de betekenis ‘schijnen / van horen zeggen’ is hierbij niet van toepassing. De plaats van *-mİş* is vóór *-Dİ*. Bij deze combinatie gebruiken we de persoonsuitgangen van type 2.

N.B. Bij de **vragende** vorm van het werkwoordelijk *-mİş* wordt de verbindingsletter *y* erbij betrokken: *-İyor/-(y)EcEK/-(E/İ)r (-mİş) mİymİş* en *(-mİş) mİyDİ*.

Bij de 3e persoon meervoud wordt de persoonsuitgang niet achter *mİ* gezet maar achter *-mİş*. Dit geldt ook voor de ontkennende vragende vorm.



De cursuserie *Turkije-Turks, Leer- en werkboek*
is door de auteurs ontwikkeld voor zowel
gebruik in groepsverband als voor zelfstudie
en kan daarnaast dienen als naslagwerk.
In deel I en II is uitgebreid ingegaan op de
basisgrammatica van het Turkije-Turks.
In dit deel wordt verder ingegaan op
woord- en zinsconstructies.
Dit deel is het derde deel van de serie.

